

**TRANSEURASIAN VERBAL MORPHOLOGY IN A
COMPARATIVE PERSPECTIVE: GENEALOGY, CONTACT,
CHANCE, ED. BY LARS JOHANSON AND MARTINE
ROBBETS, TURCOLOGICA, HERAUSGEGEBEN VON
LARS JOHANSON, BAND: 78, HARRASSOWITZ VERLAG,
WIESBADEN 2010, 180 S.**

*Nevzat GÖZAYDIN**

Ülkemizde ve yurt dışında özellikle son yirmi yıldan beri yeni bir kavram giderek kendini daha çok sayıda yayınlarla kitlelere duyuruyor ve ekonomik, stratejik, kültürel önemini geniş topraklara yayıyor. *Avrasya* terimi belki daha önceki yıllarda da kullanılıyordu ama bu terimin çerçevelediği topraklara sahip ülkelerin hem politik yapılanmaları hem uluslararası ilişkilerde söz sahibi olmaları hem de geniş bir pazar payı olarak görülmeleri son yıllarda bir hayli fazlalaştı. Bu büyük ilgiden bilim dünyası da etkilendi. Özellikle Türkoloji araştırmalarında ve yayınlarda bölgede yaşayan söz konusu toplulukların dil araştırmalarına da ağırlık verilmeye başlandı. Böyle bir tutum da Türkoloji konularının ayrı bir gözle değerlendirilmesine yaradı.

Bu konuda geçen yıl elimize aldığımız bir eser, altını çizdiğim kavramın ne kadar önemli ve değerli olduğunu ortaya koyan bir kitap... Yukarıda adlarını belirttiğim ve kitabı yayıma hazırlayan iki Türkolog, *Avrasya* kavramının fiziki coğrafya açısından sınırlarını, Ural Dağları boyunca Ural Nehri'ne, Hazar Denizi'ne, Kafkasya Dağları ile Karadeniz'e uzanan geniş bir bölge olarak belirlemişlerdir. Bu "Altay dilleri" kavramını, geleneksel bilinen anlam içinde, Türkçe, Moğolca ve Mançu-Tunguzca olarak kabul edip kullananlar arasında

* Prof. Dr.

Gerhard Doerfer, Johannes Benzing, Denis Sinor, A. Rona-Tas ile Marcel Erdal gibi Türkologların bulunduğu ilk sayfada belirtilmiştir.

Diğer bir bilginler bölümü ise Gustav J. Ramstedt, Nicholas Poppe, Talat Tekin, N. A. Baskakov ile Pennti Aalto Altay dilleri arasında Kore dilini de kabul edip buna karşılık Japon dilini aile dışında bırakmışlardır.

Buna karşı olan düşünce sahipleri üçüncü bir grup oluşturmuştur. Özellikle bir başucu kitabı olan *Etymological Dictionary of the Altaic Languages* başlığını taşıyan sözlüğü hazırlayanlar arasında bulunan S. A. Starostin, A. Dybo, O. A. Mudrak, L. Ki-Moon, M. I. Robbets ile Karl H. Menges gibi bilginlerin yukarıda ilk olarak sayılan beş dili bu ailenin en geniş çerçevesi içine alarak adı geçen sözlüğün Türkoloji dünyasına sunulmasına yardımcı oldukları da açıklanmaktadır.¹

Adlarını verdiğim bu son grup ‘Altaic’ kavramının sınırlarını en geniş biçimde düşünüp yeni bir ‘Makro-Altaic’ kavramı içinde elimizdeki köken bilgisi sözlüğünü yayımlamışlardır. Buna bakarak Türkçeyi, Moğolca’yı ve Tunguzca’yı içine alan yeni bir ‘Mikro-Altaic’ terimi kullanmışlardır. Bütün bu düşüncelerin ışığında da kitabın her iki düzenleyicisi ‘Transeuraisan’ (=Avrasya Ötesi) kavramını ‘Makro-Altaic’ sınırları içinde ele aldıklarını açıklamışlardır.

Almanya’nın Mainz Üniversitesi 1950’li yıllarda başlayan ve Prof. Dr. Helmuth Scheel, Prof. Dr. Johannes Benzing, Prof. Dr. Lars Johanson ile sürdürülen Türkoloji araştırmalarının arasında zaman zaman yaptığı toplantılarla da gündeme geliyor. Bunun en son örneği de 2008 yılının Eylül ayında başlığı *Verbal Morphology and the Historical Comparisen of the Transeurasian Languages* olan toplantıya birçok ilgili bilim insanı katılarak bilgilerini meslektaşlarıyla paylaştılar. Kitap bu toplantıda sunulan bildirilerden oluşuyor.

Birinci bildiriye Türkoloji konularındaki katkıları, çalışmaları ve yardımlarıyla tanınmış Prof. Dr. Lars Johanson kaleme almış: “The High and Low Spirits of Transeurasien Language Studies” (s. 7-20). İsveç subayı Philip Johann von Strahlenberg Türkoloji dünyasının en önemli ilk isimlerinden biri olup onun daha 1730’larda yayımlanan *Das Nord und Ostliche Theil von Europa und Asia* eserindeki bilgilerden hareketle bir yandan Ural-Altay kavramı ile Altay teorilerinin gelişmelerini anlatırken diğer yandan da bunlar hakkındaki eleştirileri, görüşleri, çatışan düşünceleri, ilkeleri kısa örneklerle vermektedir. Ayrıca bu konunun tarihî gelişmesini merak edenler için geniş bir bibliyografya sergilemiş, böylece en eski kaynaklardan en yeni yayınlara kadar geniş bir pencereyi okuyucuya açmıştır.

¹ Bu sözlüğün tanıtılması için bk. Prof. Dr. Nevzat Gözaydın, “Dergi ve Kitap Dünyasından”, *Türk Dili*, Sayı: 600, Nisan 2005, s. 363-368, Türk Dil Kurumu Yayını.

Kitabın ikinci bildirisinde Bernard Comrie imzasını görüyoruz. “The Role of Verbal Morphology in Establishing Genealogical Relations among Languages” başlığını taşıyan bu yazıda B. Comrie Antik Yunanca ile Sanskritçedeki fiil yapılarının karşılaştırmalı bir tarihî gelişmesini bir tablo biçimine getirecek açıklamalarını yapmıştır. Ayrıca bir örnek olmak üzere de Yeni Gine yaylalarındaki bir aileyi denek olarak almış ve onlara komşu dillerin yapılarıyla birlikte göstermiştir. İlginç ve yeni bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir (s. 21-31). Bu örneklerin dışında ayrıca Kamçatka Yarımadası’ndaki Chukotko dil ailesi ve Sibirya’nın uzak bölgelerindeki diğer küçük diğer dil gruplarıyla ilgili örnekleri de bu sayfalara eklemiştir. Macaristan’daki Türkoloji geleneğinin son dönemlere damgasını vuran isimlerinden biri de András Róna-Tas’tır. Onun yazısının başlığı “Morphological Embedding of Turkic Verbal Bases in Hungarian” içinde yüzyıllar öncesinden başlayan ve kabul edilen Türkçe-Macarca ilişkisi “Eski Batı Türkçesi” adı altında farklı bilim adamlarınca işlenmiş, değerlendirilmiştir. Yazısında kısa bir tarihî gelişmeyi ortaya koyan yazar, Türkçedeki ve Macarcadaki farklı fiil oluşumlarını tablolar hâlinde ve örneklerle göstermiştir. Burada yer alan fiil yapılarının karşılaştırmalı bir biçimde aynı satırlarda gösterilmesi ilginç özellikleri de kanıtlamaktadır (s. 33-42).

Stieg Eliasson bir hayli uzun olan yazısında İskandinav runik yazısının geçirdiği dönemleri, bunlarla ilgili olan farklı alfabeleri, Latince ile, Danca ile olan ilişkilerini, ayrıca eski Rusça ve Bask diliyle mukayeseyi yapmıştır. Ayrıca çok geniş bir kaynakça listesi de vermiştir (s. 43-79).

Yukarıda sözü edilen dillerle ilgili olarak bunların birbirleriyle ilişkilerini ve akraba olup olmadıklarını kaynaklara dayanarak güzel bir kitap² yayımlayan I. Martine Robbeets’in bildiri başlığı “Transeurasian: Can Verbal Morphology end the Controversy?” Bir hayli uzun olan bu yazısında yazar Altay dillerinden seçtiği birçok örnek cümleyle görüşlerini sergilemiştir (s. 82-114). Bu sergileme sırasında da farklı sözlerin karşılaştırmalı olarak o dillerde nasıl yer aldığını da ortaya koymuştur. Ayrıca yazısının sonunda verdiği bibliyografya bu konuda çalışmak isteyenler için önemli bir katkıdır.

Irina Nevskaya “Inclusive and Exclusive in Altaic Languages” başlığını taşıyan bildirisinde önce Mançu-Tunguz, sonra Moğol daha sonra da Türk dillerindeki sözlerin ve eklerin anlam bilimi bakımından farklılıklarını ayrı ayrı tablolar içinde göstererek açıklamalar yapmış, görüşlerini belirtmiştir (s.

2 Bk. Martine Irma Robbeets’in *Japanese Related to Korean Tungusic, Mongolic and Turkic?* Başlığı altında Yarrassowitz Yayınevi tarafından yayımlanan eserinin değerlendirilmesi için bk. Prof. Dr. Nevzat Gözaydın, “Dergi ve Kitap Dünyasından”, *Türk Dili*, Sayı: 653, Mayıs 2006, s. 467-471, TDK Yayını.

115-128).

Çin'in Gansu Eyaleti'nde birbirlerine komşu olarak yaşantılarını sürdüren Doğu Uygurları (Şira Uygurları) ile Batı Uygurları (Sarı Uygurlar) arasındaki dil ilişkilerini de Hans Nugteren bildiri konusu yapmış: "On the Origin of the Narrative Converb in Eastern and Western Yugur" (s. 128-139). Yazarın açıkladığına göre Doğu Uygurlar arasında kullanılan dil Moğol dili ile, Batı Uygurlarının kullandığı dil ise Türk dili ile akraba görünmektedir. Batıdaki dilin Güney Sibirya'da bulunan Hakas, Şor, Tuva ve Tofa topluluklarının dilleriyle yakın ilişki içinde de olduğunu belirten yazar, yazısında örnek cümleler eşliğinde konuyu değerlendirmiştir.

Claudia Römer de bu kitapta bir bildiri ile yer alıyor: "Gerunds in the Old Turkic and Mongol Version of The Hungry Tigress" (s. 141-152). Bu Uygurca hikâyeyi örnek olarak işleminin sebebini de bunun çok yaygın olarak bilinmesi ve her iki varyantının daha kolayca karşılaştırması biçiminde açıklıyor yazar ve örnek cümlelerle konuyu işliyor.

"Indo-Uralic and Altaic Revisited" başlığını taşıyan bildiriye Frederik Kortland sunmuş (s. 153-164). Burada çeşitli örnekleri Altay dillerinden seçmiş ve özellikle şahıs zamirlerinin aldığı durumları karşılaştırmalı bir biçimde açıklamıştır.

Kitapta son yazı Juha Janhunen'e ait: "Enclitic Zero Verbs in Some Eurasian Languages". Daha çok Sibirya'da yaşayan topluluklardan seçtiği örnekleri Moğolca ve hatta İngilizce ile karşılaştırmalı bir biçimde veriyor. Yer yer Türkçe örneklerden de yararlanan yazar geniş bir kaynakça ekleyerek okuyucularına yardımcı oluyor (s. 165-180).

Görüldüğü gibi Türkoloji araştırmaları artık sınırların hatta kıtaların ötesindeki örneklerle inceleniyor ve yeni alışılmamış birçok konu gündeme getirilerek üzerlerinde tartışmalar yapılıyor. Özellikle topluluklar arasında gezip dolaşarak elde edilen ve derlenen metinlere dayanılarak ortaya konan görüşler Türkolojide çığır açacak nitelikte... Üniversitelerimizin ilgili bölümlerinde de bu tür yeni konuların ele alınması, Türkiye'deki Türkoloji çalışmalarının çeşitlenmesi ve zenginleşmesi açısından bir hayli önemli görünmektedir. Bu çalışmalara çok yakında genç Türk bilginlerinin de önemli ölçüde destek ve desteğini bekliyoruz.